

ДЯЧУК Л. С

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА В ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ

Статтю присвячено аналізу досліджень гендерної проблематики в перекладознавстві на пострадянському просторі. Передові позиції в цьому питанні займають російські дослідники. Вони, детально аналізуючи варіанти перекладів ряду творів, виділяють не лише гендерні проблеми, відтворення яких є запорукою якісного перекладу, але й аргументовано стверджують про наявні відмінності варіантів перекладів художніх творів в залежності від гендерної приналежності перекладача. Це пов'язано з відмінністю у світосприйнятті жінки-перекладача та чоловіка-перекладача.

Ключові слова: гендер, гендерні дослідження, гендерні відмінності, пострадянський простір, гендерний переклад, фемінний дискурс, жінка-перекладач, чоловік-перекладач.

Статья посвящена анализу исследований гендерной проблематики в переводоведении на постсоветском пространстве. Передовые позиции в этом вопросе занимают российские исследователи. Они, детально анализируя варианты переводов ряда произведений, выделяют не только гендерные проблемы, воспроизведение которых является залогом качественного перевода, но и аргументировано утверждают о имеющихся отличиях вариантов переводов художественных произведений в зависимости от гендерной принадлежности переводчика. Это связано с различием в мировосприятии женщины-переводчика и мужчины-переводчика.

Ключевые слова: гендер, гендерные исследования, гендерные различия, постсоветское пространство, гендерный перевод, феминный дискурс, женщина-переводчик, мужчина-переводчик.

This article examines gender studies of translation in the post Soviet area. Russian researchers are in leading positions in this area. They analyze in detail a great number of translations of works, they not only mark out gender problems reproduction of which is the guarantee of good translation, and also they affirm well-reasoned about existing differences of variants of fiction's translation based on gender affiliation of interpreter. This is due to differences in worldview of women and men, a translator -women and a translator-men.

Key words: gender, gender studies, gender differences, post Soviet area, gender translation, feminine discourse, translator-woman, translator-man.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена відсутністю у вітчизняних наукових працях аналізу теоретичних та практичних досліджень з гендерної проблематики і, зокрема, в царині перекладознавства, які проводяться на пострадянському просторі. Це є особливо актуальним враховуючи високий рівень подібних досліджень, вже досягнутий західними мовознавцями, а також потужну теоретичну та практичну базу радянської / російської лінгвістичної і перекладацької шкіл.

Метою роботи є аналіз стану і досягнення гендерних студій на пострадянському просторі у сфері перекладознавства з точки зору гендерних особливостей тексту.

Предметом дослідження виступають особливості гендерознавчих досліджень в перекладознавстві, проведених на сьогоднішній день перекладознавцями республік СНД.

Об'єктом дослідження є теоретичні та практичні дослідження гендерної проблематики у сфері перекладознавства на пострадянському просторі.

Матеріалом дослідження слугували розвідки більше тридцяти мовознавців з колишніх республік СРСР, проведені з точки зору вираження гендерних особливостей в текстах та їх перекладах.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній вперше у вітчизняному перекладознавстві зроблена спроба проведення аналізу досліджень науковців з республік колишнього СРСР щодо гендерної проблематики художнього перекладу. Проаналізовано рівень гендерних студій, здійснених протягом останнього десятиліття на пострадянському просторі, і встановлено, що беззаперечним лідером в цьому сегменті мовознавства є російські філологи, які активно досліджують не просто мовні особливості гендерно маркованих суб'єктів художніх/поетичних текстів, але й розглядають та аналізують особливості перекладу / відтворення гендерних особливостей дискурсів з точки зору гендерної ідентичності перекладача.

З кожним роком гендерні студії набувають нових вимірів досліджень, які проводяться як в нашій країні, так і за кордоном. Масштабність цих досліджень, на перший погляд, може видатись вражаючою, однак при більш детальному аналізі тематик пошукових робіт стає очевидним, що на деяких напрямках лінгвістичної діяльності залишається багато неохоплених наукою лакун, пов'язаних, насамперед, із особливостями перекладу з точки зору гендерних стереотипів.

За оцінкою С. Шакірової із Центру гендерних досліджень в місті Алмати, станом на 2002 рік в СНД нараховувалося більше 350 курсів з гендерної тематики [1:1]. Кількість досліджень на пострадянському просторі з кожним роком стрімко зростає. Беззаперечним лідером є Росія, де зараз практично вже в кожному вузі проводяться дослідження на гендерну тематику, або, принаймні, читаються курси з гендерології для студентів. До найбільш впливових російських центрів з дослідження

гендерно-маркованих питань слід віднести, насамперед, такі навчальні заклади, як Московський центр гендерних досліджень, Європейський університет у Санкт-Петербурзі, ряд російських регіональних центрів.

До 2006 року в Мінську активну наукову діяльність проводив Центр гендерних досліджень Європейського гуманітарного університету, але в тому ж році з політичних причин він був змушений переїхати до Вільнюса, де знаходиться й по сьогоднішній день¹. Наразі в самій Білорусі діють й інші гендерологічні осередки, серед яких варто відзначити Мінський центр гендерних досліджень Жіночого інституту “ЕНВІЛА”. В цілому можна констатувати, що, хоч білоруські гендерні дослідження й не можна порівняти за масштабністю з російськими та українськими, все ж гендерологічні здобутки Білорусі досить вагомі. Вони інституалізуються в цій республіці в чотирьох напрямках: видавнича та наукова діяльність, як складова жіночого руху та феміністського академічного активізму; просування гендерної проблематики шляхом її інституалізації в університетському навчанні; формування наукового співтовариства завдяки проведенню конференцій та семінарів з гендерної проблематики та подальшим опублікуванням матеріалів і доповідей та шляхом розвитку науково-дослідницької проектної діяльності за підтримки іноземних та національних фондів.

Дещо слабші позиції на пострадянському просторі займають гендерні центри у Вірменії (Єреванський центр гендерних досліджень Асоціації жінок з університетською освітою, Ванадзорський і Гюмрійський Центри гендерних досліджень), Грузії (КавказГендерЦентр), Молдові (Гендер-Центр). Через культурно-історичні та релігійні традиції та засади, особлива ситуація склалася в мусульманських кавказьких та середньоазійських республіках колишнього СРСР.

Що ж до Вірменії, Грузії та Молдови, то самі науковці цих країн у своїх гендерних дослідженнях посилаються на досвід російських та українських колег. Так, Лоретта Хандрабура, аналізуючи гендерні моделі та цінності минулого та сьогодення в Молдові, відзначає досвід, набутий російськими та українськими етнографами в дослідженні ряду гендерних аспектів стосовно фольклору [2].

¹ Ми свідомо не згадуємо і не порівнюємо в цій статті українські центри гендерних досліджень, вважаючи, що розгляд цього питання заслуговує на окрему теоретичну розвідку.

Подібна ситуація простежується й на Кавказі, де гендернодослідницька діяльність спрямована переважно на ознайомлення громадян з іноземним гендерознавчим досвідом (в тому числі й з науковою думкою вчених з Росії та України) шляхом перекладу на національні мови та вивченням філософських, соціологічних, історичних та психологічних праць з основ гендерної теорії, проблем гендерної диференціації в суспільстві і проведення соціологічних досліджень.

Отже, аналізуючи гендерні дослідження на пострадянському просторі, можна відмітити, що переважна їх більшість стосувалася соціальної, політичної, економічної та літературознавчої сфер. Лише нечисельні наукові розвідки та статті присвячували питанням гендерної проблематики в перекладознавстві філологи з Росії та ще в меншій мірі – з Білорусі. Однак, масштабність та ґрунтовність розгляду питань даної проблематики російськими науковцями вказує на формування свого роду “російської школи” гендерно маркованої перекладацької лінгвістики, яка вже виділяється своїм баченням гендерної проблематики перекладу, відходячи від сліпого наслідування відповідних західних теорій чи простого екстраполювання їх на російські реалії. Це й очевидно, адже російська лінгвістична і перекладацька школи мають свої давні традиції, які здобули почесне визнання у всьому світі. Ці традиції, на нашу думку, пов’язані з ґрунтовністю підходу до досліджень російських перекладознавців та лінгвістів, які не обмежуються одномоментністю та односторонністю розгляду тієї чи іншої проблематики. Окрім того, російська школа виділяється своїм намаганням досліджувати ту чи іншу проблему “*ab ovo*” – з самого початку її зародження. Ось і щодо початку наукових досліджень на тему відмінностей між мовою чоловіків та жінок ряд російських дослідників не погоджується з переважною більшістю науковців, які стверджують, що початок цих досліджень припадає на 60–70 роки двадцятого століття. Досить обґрунтовано це заперечують О. В. Мітрохіна та А. В. Бессарабенко, які вважають, що значна кількість книг та статей з приводу гендера та його місця в мові з’явилася набагато раніше зазначеного періоду. О. С. Осинівська взагалі стверджує, що вперше фактор роду у зв’язку з мовою виник в античні часи при осмисленні граматичного роду, а даній проблемі приділяли свою увагу ще такі мовознавчі світила, як Я. Грім, В. Гумбольдт, Р. Лакоф, а також

Ф. Маутнер і О. Есперсен. Ф. Маутнер ще у 1913 році висловився про гендерні відмінності в мові, викликані їх соціальними та історичними причинами [3].

Постійно звертаючись до аналізу першоджерел мовознавчої думки, російська школа і сформувала свій незаангажований власний підхід до мовознавчих досліджень.

Аналіз російських гендерних досліджень варто було б розпочати з перекладу і вживання самого терміну “гендер”, запозиченого з англійської мови. Однак, ми не фокусуватимемо увагу на цьому, оскільки, на нашу думку, за цим терміном вже міцно закріпилося однозначне позначення не просто статевої відмінності між жінкою та чоловіком, а характеристики чоловіка та жінки на основі їхньої соціальної ролі.

На нашу думку, базовим з точки зору висвітлення гендерних проблем перекладу можна вважати передмову під назвою “Введение. Феминистский перевод: текст, автор, дискурс”, написану Оленою Здравомисловою та Анною Тьомкіною до їх хрестоматії феміністських текстів [4:2]. Маючи на меті ознайомити російських читачів з текстами провідних зарубіжних дослідників фемінізму, автори хрестоматії також хотіли створити певного роду словник гендерних досліджень. За словами авторів, проводячи різноманітні заняття, семінари, на яких аналізувалися та обговорювалися російською мовою оригінальні тексти з дослідження фемінізму, вони стикалися із труднощами перекладу тих чи інших термінів і, як результат, за відсутності усталених російських варіантів термінів їм доводилось використовувати англійські терміни чи мовні кальки [4:4].

Аналізуючи та аргументуючи свій вибір, зроблений на користь того чи іншого зарубіжного дослідника, О. Здравомислова та А. Тьомкіна доходять висновку, що зараз російський теоретичний дискурс є відкритим, перебуває в стані засвоєння, сприйняття, перекладу та “переварювання” великої кількості теорій самого різного походження [4:17]. Як результат, відбувається трансфер дискурсу, який, за словами авторів хрестоматії, і представляє собою переклад, що розуміється в широкому філософському сенсі. Однак, потік феміністських текстів в російський дискурс призводить до того, що іншомовний дискурс починає приживатися на новій основі, залишаючись в значній мірі відірваним від своїх критичних основ. А це, у свою чергу, призводить до

неприйняття фемінного дискурсу реципієнтом повідомлення, а також до концептуальних труднощів, включаючи труднощі перекладу того типу текстів, тезаурус яких ще не сформувався.

Вихід О. Здравомислова та А. Тьомкіна бачать у створенні нового, розширеного феміністичного “дискурсивного поля” та у перекладі феміністської класики російською мовою, в рамках якого і сформується тезаурус дискурсивної взаємодії теорій. Разом з цим, стратегія фемінізму в російському дискурсі повинна відстоювати, на думку О. Здравомислової та А. Тьомкіної, включення жіночого досвіду, приватної сфери, турбот, емоцій у сферу проблематики соціальної теорії [4:19].

На завершення автори хрестоматії доходять висновку, що для сприйняття в Росії феміністська теорія повинна “заговорити” російською мовою, як і інші перекладні соціальні теорії. Однак це буде досить важко зробити, оскільки “мовне поле” соціальної теорії перебуває в стані становлення, а фемінний дискурс найменше розвинений.

Втім не лише науковий фемінний дискурс становить проблеми для перекладача, а й фемінні (жіночі) твори, які виділяються своєю гендерно вираженою спрямованістю та особливістю стилю. Як результат, перед перекладачем постає складне завдання коректного відтворення прагматичного задуму автора. Значний прогрес у дослідженні цього напрямку перекладознавства зробили такі російські дослідники, як О. А. Бурукіна, Ю. С. Куликова, О. Б. Мойсова, Н. Ю. Корабльова, І. В. Денисова, М. В. Єліфьорова, А. В. Попова, З. Р. Кокоєва, а також білорус В. А. Мельничук.

Отже, другим шляхом розвитку гендерно-перекладацьких студій в Росії можна виділити наукові розвідки щодо передачі гендерних особливостей жіночих текстів (творів) з іноземної мови на російську. У свою чергу на цьому етапі спостерігається два напрямки – теоретичний та практичний, за якими ведуться ці дослідження.

Значний внесок в розвиток теоретичного обґрунтування особливостей відтворення гендерних конотацій фемінних текстів зробила О. А. Бурукіна, яка пов’язує досягнення успіху в цій сфері з трансформацією менталітету перекладача [5].

Практичний напрямок представлений найбільшою кількістю праць російських науковців, які зосередили свої зусилля на дослідженні еквівалентного та адекватного перекладу гендерного аспекту твору.

Вважаючи, що мовою перекладу має створюватися текст, якому притаманні ті ж самі гендерні характеристики, що і тексту оригіналу, і які сприймаються реципієнтами мови перекладу так само, як і реципієнтами вихідної мови [6]. Детальному аналізу російські дослідники піддають фемінні твори та їх переклади, а також казки. На прикладі цих текстів чітко демонструється в першому випадку, що гендерний аспект служить основою твору і вимагає всебічного аналізу (зокрема, І. В. Денисова демонструє це на прикладі роману В. Вульф “Орландо”), а у другому випадку, що гендерний аспект проявляється через імена казкових персонажів (та ж сама І. В. Денисова доводить це на прикладі казок Л. Керролла “Аліса в країні чудес” та О. Уайльда “Щасливий принц”). Проаналізувавши декілька варіантів перекладів зазначених творів (казок), І. В. Денисова встановлює, що їх мова пронизана гендерною специфікою, передача якої є запорукою якісного перекладу. На думку І. В. Денисової, гендерний аспект можна відобразити в перекладі за допомогою відомого нам набору трансформацій. Для перекладача важливим є момент уважного ставлення до екстралінгвістичного контексту та імпліцитної інформації, а це допоможе віднайти необхідний еквівалент, який відповідав би гендерним вимогам.

Аналізу гендерних “зсувів” при перекладі імен казкових героїв із казки Л. Керролла “Аліса в країні чудес”, а також із казки про Вінні-Пуха, присвятила своє дослідження М. Єліфьорова у статті “Багира сказала ...” [7]. Дослідивши сім варіантів перекладу казки Л. Керролла “Аліса в країні чудес”, М. Єліфьорова доходить до таких ключових висновків:

- 1) гендер (міфологічний, алегоричний та ін.) персонажів представляє собою спеціальну перекладацьку проблему;
- 2) цю проблему в принципі можна вирішити.

Однак, на жаль, М. Єліфьорова констатує і третій висновок, про те, що більшість перекладачів навіть і не намагаються вирішувати цю проблему [7].

О. А. Бурукіна також констатує, що відтворення гендерних компонентів казок російською мовою може відбуватися через імена персонажів (їхній граматичний рід), впливаючи таким чином на створення художнього образу і на характер сприйняття не лише його, але й твору в цілому.

Третім цікавим і перспективним, на нашу думку, напрямком в царині гендерного перекладознавства є аналіз досліджень російських вчених не творів на підставі гендерно означеного авторства їх оригіналів, а версій їх перекладів, зроблених перекладачами-чоловіками та перекладачками-жінками.

Основні аргументи російських і білоруських дослідників, які заявляють про наявні відмінності варіантів перекладів художніх творів в залежності від гендерної приналежності перекладача, зводяться до того, що як і у випадку з авторством твору, гендерна відмінність перекладача позначається на перекладі твору через відмінність у світосприйнятті представників двох статей і соціальних груп – чоловіків та жінок.

Слід відмітити, що проблеми у перекладу жіночих романів не обмежуються вдалою добіркою мовних відповідників. Жіночий роман наповнений переживаннями, почуттями, думками й емоціями героїв твору; він емоційно навантажений, тому ігнорування цього моменту призведе до руйнування настанови автора оригіналу [8:51]. Крім того, важлива також передача засобів інформації, які, безсумнівно, роблять кожний подібний твір індивідуальним і неповторним. До таких засобів можна віднести: епітети, порівняння, метафори, неологізми, іронію та інвективи.

Кожна авторка прагне створити свій твір оригінальним, таким, що запам'ятовується, використовуючи при цьому всі можливі прийоми. Деякі, як відомо, завойовують вдячність читачів оригінальністю ідей, незвичайністю будови або розмаїтістю сюжетних ліній, однак самими незамінними помічниками при цьому залишаються різні мовні засоби зображення. Одним із основних таких засобів є епітет.

Аналіз розвідок російських філологів, здійснених в даному напрямку гендерних студій, свідчить про те, що при розгляді в гендерному аспекті випадків перекладів різних епітетів у романах були виявлені деякі закономірності, характерні для чоловічих і жіночих перекладів. Насамперед, при аналізі перекладів епітетів звертає на себе увагу різниця у вживанні демінутивів у жіночих і чоловічих варіантах перекладів. За свідченням дослідників (Бурукіна О. А., Осинівська О. С., Куликова Ю. С.), для жінок вживання слів зі зменшувально-пестливими суфіксами є, свого роду, проявом емоційної оцінки якої-небудь ознаки, а також способом вираження свого ставлення до певного об'єкта, тому й кількість слів з подібними суфіксами в жіночих перекладах більша.

На своїх прикладах всі російські (Бурукіна О. А., Осіновська О. С., Куликова Ю. С. та ін.) і білоруські (В. А. Мельничук) дослідники демонструють, що чоловіки уникають вживання зменшувально-пестливих форм, а “жінка-перекладач використає їх навіть там, де, здавалося б, вони не зовсім доречні” [9:54]. Зменшувально-пестливі форми в чоловічій мові вживаються в ситуаціях, коли описуються маленькі діти, або коли вказуються маленькі розміри й обсяги об'єкта. Жінки частіше використовують демінутиви для емоційної передачі своїх багатогранних відносин з навколишнім світом.

Крім епітетів, складність в перекладі становлять метафори й експресивна лексика, які є характерною рисою багатьох жіночих романів. Науково доведено, що жінки більш емоційні, ніж чоловіки, і перекладачам напевно відомо про це, тому вони прагнуть наділити текст такого роду виразами. Однак, важко уявити собі жінку, що постійно вживає у своїй мові слова підвищеної емоційності. У текстах перекладів це також виглядає неприродньо й заважає сприйняттю сюжету.

Разом з цим трапляються непоодинокі випадки, коли жінки-авторки, намагаючись наділити героїнь своїх творів більш чоловікоподібними рисами, вкладають в їхні уста зовсім іншу мову – вульгарну, брутальну, насичену нецензурною лайкою. Тому при перекладі таких творів і передачі подібних образів перекладачеві це також варто враховувати.

Також переклади, зроблені чоловіками та жінками, диференціюються й за іншими ознаками. Перекладачі обох статей, за оцінкою російських та білоруських дослідників, відрізняються лаконічністю викладу. Таких висновків дійшли у своїх роботах О. Б. Мойсова, О. А. Бурукіна та О. С. Осіновська. Перші дві дослідниці стверджують, наводячи свої приклади, що чоловікам-перекладачам характерна більша лаконічність у своїх висловлюваннях і, як результат, вони набагато частіше вживають в перекладах короткі речення в той час, як жінки-перекладачі прагнуть максимально використати синтаксичні засоби мови для вираження думки, вживаючи багатоскладові речення. На думку О. Б. Мойсової, не виключено, що вживання перекладачами-чоловіками коротких простих речень свідчить про їхнє прагнення додати важливості кожному окремому елементу висловлювання, вибудовуючи, таким чином, свою концепцію перекладацького твору [10:11].

Протилежну думку з цього приводу висловлює О. С. Осіновська в ході дослідження гендерних аспектів перекладів трагедії В. Шекспіра “Гамлет”, зазначаючи, що переклад А. Радлової, на противагу варіантам Б. Пастернака та М. Лозінського, характеризується вживанням коротких називних речень. До того ж А. Радлова частіше ставить знаки оклику чи три крапки в кінці речення, вживає однорідні оціночні прикметники та паралельні конструкції [11].

В. А. Мельничук на додаток до вже наведених відмінностей жіночих та чоловічих варіантів перекладів одного й того ж твору додає ще й постійне переважання дієслівних форм у чоловічих перекладах, тоді як жінки-перекладачки віддають перевагу віддієслівним іменникам [12].

Отже, можна констатувати, що, незважаючи на незначний проміжок часу, відколи на пострадянському просторі почали активно займатися гендерними дослідженнями (з кінця 80-тих – початку 90-тих років минулого століття), насамперед в Росії вже сформувалася така наука, як гендерологія зі своїми значними здобутками, досягнутими на багатьох напрямках її розвитку. Не є винятком і перекладознавство (на фоні загального мовознавства), де численні, переважно російські, наукові розвідки дають можливість скласти загальну картину щодо стану гендерно спрямованих досліджень, які, за нашою оцінкою, за своїми рівнем, напрямками та деталізованістю не поступаються, а в дечому і переважають західні студії.

Звичайно, не є абсолютно однозначними думки та висновки, висловлені російськими дослідниками в проаналізованих нами працях. Більше того, можна посперечатися щодо деяких із них. Так, наприклад, ми не цілком погоджуємось з однозначністю тверджень щодо чіткого розмежування мовностилістичних засобів за гендерними ознаками, які характеризують жіночих (чи чоловічих) героїв і на які слід обов’язково звертати увагу перекладачам при перекладі подібних творів.

Тут можна зауважити, що намагання авторів перевтілитися в образи своїх літературних героїв іншої статі, або ж взагалі писати свої твори під виглядом (псевдонімом) представника іншої статі, не поодинокі в історії як світової, так і української літератури. Однак, в таких випадках, на нашу думку, мова йде швидше про талановитість письменника чи письменниці, якщо їм вдається створити такий літературний образ протилежної їм статі, який не викликає у читача

ніякої підозри щодо “неспівпадіння” гендерних ознак автора та героя твору. Яскравим прикладом такого шедевр талановитості та відпрацювання образу є роман Гюстава Флобера “Мадам Боварі”, читаючи який не задумуєшся над гендерною “відмінністю” головної героїні роману та його автора. Вочевидь, в даному випадку можна говорити як про талант Г. Флобера, так і про працьовитість автора роману, який, пишучи протягом декількох років, по суті жив в образі своєї героїні, намагаючись відчути стан її душі та переживання, підбираючи сам їй одяг, антураж та інші дрібниці.

Безумовно, перекладачі повинні використовувати всі мовностилістичні засоби для вдалого відтворення образів, створених як авторками, так і авторами художніх чи поетичних творів. Але, на наше переконання, гендерна особливість художнього перекладу пов’язана, насамперед, із необхідністю “вживання” перекладача чи-то перекладачки в образи героїв чи героїнь твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шакирова С. Исследование и преподавание гендера в Центральной Азии: проблемы высшего образования / С. Шакирова. – Ташкент, 2002.
2. Хандрабура Л. Жизненные практики, гендерные модели и ценности прошлого и настоящего в Республике Молдова [Электронный ресурс] / Лоретта Хандрабура. – Режим доступа : http://education.gender-az.org/index.shtml?id_doc=108
3. Митрохина Е. В. Проблема гендера в истории языка [Электронный ресурс] / Е. В. Митрохина, А. В. Бессарабенко. – Режим доступа : http://teneta.rinet.ru/rus/me/mitrobesh_gender.htm
4. Хрестоматия феминистских текстов : [переводы] / под ред. Е. Здравомысловой, А. Темкиной. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2000. – 300 с.
5. Бурукина О. А. Гендер в переводе: Проблема трансформации менталитета / О. А. Бурукина // Материалы междунар. науч. конф. [“Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы”], (Иваново, 2000). – Иваново, 2000. – Ч. 3 : История, язык, культура. – С. 65–74.
6. Денисова И. В. Особенности передачи гендерного аспекта в переводе художественного произведения / И. В. Денисова. – Челябинск, 2011. – 19 с.
7. Елифёрова М. Багира сказала ... / М. Елифёрова // Вопросы литературы. – 2009. – № 2. – С. 254–277.
8. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
9. Куликова Ю. С. Перевод женских романов: гендерный аспект / Ю. С. Куликова // Вестник Челябинск. гос. ун-та. 2010. – Вып. 45, № 21 (202) : Филология. Искусствоведение. – С. 53–57.
10. Мойсова О. Б. Гендерные особенности интерпретации художественного текста в сравнительно-сопоставительном аспекте : автореферат дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19, 10.02.20 / Мойсова Ольга Борисовна. – Ростов-на-Дону, 2009. – 20 с.
11. Осиновская О. С. Гендерные аспекты переводов трагедии У. Шекспира “Гамлет” [Электронный ресурс] / О. С. Осиновская. – Режим доступа : <http://frgf.utmn.ru/No19/text07.htm>
12. Мельничук В. А. Гендерные аспекты перевода поэтического текста [Электронный ресурс] / В. А. Мельничук. – Режим доступа : http://www.philol.msu.ru/~rlc2010/abstracts/rlc2010_abstracts_sec15.pdf